

**FILOSOFIJOS VALSTYBINIO BRANDOS EGZAMINO ANTROS DALIES
SAMPROTAUJAMO POBŪDŽIO TEKSTO (FILOSOFINIO ESĖ) KŪRIMO
UŽDUOTIS IR JOS ATLIKTYS**

UŽDUOTIS

Remdamiesi pateiktais A, B ir C šaltiniais, parašykite filosofinę esė šia tema:

„Pasaulis nėra vien suskaičiuojamų arba nesuskaičiuojamų, pažįstamų ir nepažįstamų dalykų sandauga. Bet pasaulis nėra ir vien įsivaizduoti reikiai, įrėminantys viso to, kas egzistuoja, suma.“

Martinus Heidegeris (*Martin Heidegger*)

A šaltinis (*Iš Georgo Steinerio knygos „Heideggeris“*)

Van Gogo (*Vincent van Gogh*) paveikslas. Pora grubių valstietiškų batų, nieko daugiau. Iš esmės paveikslas nieko nevaizduoja. Tačiau su tuo, kas ten yra, bemat esi vienas, tarsi vėlų rudens vakarą, gėstant paskutiniams bulvienojaus laužams, pats pavargęs eitum su kaupu iš laukų namo. Kas ten yra? Drobė? Potėpiai? Spalvų dėmės?

B šaltinis (*Iš Martino Heidegerio esė „Kūrybinis gamtovaizdis: kodėl mes liekame provincijoje?“*)

Štai mano pasaulis, kuriame aš dirbu. Tačiau tokį jį mato svečias ar poilsiautojas. Tuo tarpu mano paties žvilgsnis beveik niekad šitaip jame nerymoja. Aš išgyvenu jį kitaip: valanda po valandos, dieną ir naktį jis vilnija metų laikų kaitoje. Kalnyno masė, jo pirmapradžių uolienu tvirtumas, mašlus eglė augimas, šviesus ir paprastas žydinčių Alpių pievų puošnumas, neperregimai tamsią rudens naktį girdimas tarp akmenų vinguriuojančio upelio čiurlenimas, sniego pusnyse skendinčių laukų griežtas paprastumas – visa tai spiečiasi ir skuba gyventi kasdienį gyvenimą ten aukštai kalnuose.

Ir vėlgi – visa tai esti ne ypatingomis išskirtinėmis sąmoningo susitelkimo akimirkomis, ne tada, kai įsijautę gėrimės visomis tomis grožybėmis, o tik tada, kai mūsų pačių buvimas pasineria į darbą ir nugrimzta jame. Tik darbas atveria erdves, kurios išžengia šių kalnų tikrovė. Visa darbų seka giliai nugrimzdusi gamtovaizdžio buvimo vyksme.

C šaltinis (*Iš Žano Polio Sartro veikalo „Egzistencializmas – tai humanizmas“*)

Esame vieni, be pasiteisinimų. Aš tai apibūdinčiau teigdamas, kad žmogus yra pasmerktas būti laisvas. Pasmerktas, nes ne pats save sukūrė, bet, nepaisant to, laisvas, nes nuo tos akimirkos, kai yra įmestas į pasaulį, jis atsakingas už viską, ką daro. [...] Egzistencialistas taip pat nemanytų, kad žmogus gali pasikliauti koku nors žemėje jam duotu ženklų, kuris jį nukreiptų tam tikra linkme, nes, jo nuomone, žmogus pats šifruoja ženklus taip, kaip jam patinka.

ATLIKTYS

Nr. 1

Vienas fundamentaliausių filosofinių klausimų, kaip žmogus suvokia, patiria ir traktuoja realybę, tikrovę, žmones kamavo jau nuo seniausių laikų. Filosofijos pradininkai, ikisokratikai, tikrovę traktavo, kaip pirminę medžiagą (pirminį pradą), iš kurios sudaryta visa visata. Platonas pateikė unikalų požiūrį į būtį. Tikrovę filosofas skirstė į dvi dalis: idėjų pasaulį, iš kurio nusileidžia žmogaus nemirtinga siela, ir žemiškąjį, kuriame siela įkalinama mirtingame kūne. Toks požiūris į tikrovę, vadinamas dualizmu, plačiai paplito: juo rėmėsi Bažnyčia viduramžiais bei daugelis kitų filosofų, mąstytojų. Žmogaus būties prasmės suvokimas buvo glaudžiai siejamas su dualistiniu požiūriu į gyvenimą (tik rūpindamasis savo siela, dorybėmis, žmogus gali išvysti idėjų pasaulio šviesą; tik dorai nugyvenęs šį gyvenimą, žmogus pasieks išganymą ir amžiną ramybę pomirtiniame). Toks požiūris ėmė kisti 19 a. antrojoje pusėje. Šioje esėje aptarsiu, kaip skirtingi filosofai traktuoja tikrovę: analizuosiu būties vientisumo problemą, kurios pradininku laikomas Heideggeris, gilinsiuosi į susitapatinimo su darbu temą bei aptarsiu Sartre'o požiūrį į būtį ir jos prasmę.

Susitapatinimas su meno kūriniumi gali atskleisti egzistencijos vientisumą. Kaip jau minėta, 19 amžiuje ėmė plisti įsitikinimas, kad pasaulyje viskas yra glaudžiai susiję artimais ryšiais ir sąsajomis. Vienas žymiausių tokio požiūrio šalininkų buvo jau minėtas, garsus ontologas Heideggeris. Mąstytojo filosofija ne tik paruošė dirvą tokioms filosofinėms disciplinoms kaip egzistencializmas, absurdas, bet ir keitė žmonių požiūrį į būtį. Anot Heideggerio, būtis „nėra vien suskaičiuojamų arba nesuskaičiuojamų, pažįstamų ir nepažįstamų dalykų sanaupa“, tačiau būtis taip pat nėra ir vien žmogaus vaizduotės ir fantazijos padarinys („išivaizduoti rėmai“). Tokį suformuluotą požiūrį taikliai atspindi pateikta Heideggerio ištrauka. Žiūrėdamas į Van Gogho paveikslą, mąstytojas suvokia, kad mato tik „pora grubių valstietiškų batų, nieko daugiau“. Tačiau jam pavyksta tarsi susiliesti su paveikslo: „tačiau su tuo, kas ten yra, bemat esi vienas“. Filosofui atsiskleidžia egzistencijos vientisumas, jis patiria ir suvokia pasaulį lyg būtų paveikslo dalimi: „tarsi [...] pats pavargęs eitum su kaupu iš laukų namo“. Būtį ir tikrovę filosofas suvokia ne tik kaip grubius potepius ant drobės, bet ir kaip tai, kas vaizduojama tais potepiais, ką norima perteikti dažais ir spalvomis, jų dinamika. Taigi, menas atveria būties vientisumą, leidžia įsikūnyti ir susiliesti su paveikslo realybe, tikrove.

Žmogus, susiliedamas su darbu, kitaip patiria tikrovę bei įprasmina savo būtį. Žmogus – mąstanti būtybė, nuolatos projektuojanti save į ateitį, dėl savo sąmoningumo, atrandanti prasmę ir tikslą. Nuo seniausių laikų darbštumas laikomas viena tauriausių vertybių. Juk tik sunkiu triūsu ir darbu žmogus gali tapti nemirtingas – nuolatos prisimenamas kitų kartų ir gerbiamas. Savo veikla žmogus įsiamžina laiko tekmeje. Tačiau dirbama ir veikiama ne tik siekiant įprasmiti būtį, bet ir norint susiliesti su darbu, susitapatinti su veikla. Ši vientisumo su darbu tema analizuojama ir kitoje jau minėto ontologo Heideggerio esėje („Kūrybinis gamtovaizdis: kodėl mes liekame provincijoje?“). Filosofas teigia, kad dirbančiam žmogui atsiveria tarsi kitas pasaulis, kurio nemato „svečias ar poilsiautojas“. Veiklus žmogus kitaip išgyvena susiliejimą su darbu, laiko tekme bei metų laikų kaitą. Dirbantysis pajunta stiprų ryšį, sąsają su gamta. Darbas tarsi įprasmina būtį ir įgalina žmogų kitaip pamatyti pasaulį: „Tik darbas atveria erdves, kuriosna įžengia šių kalnų tikrovė“. Dirbantis, veiklus žmogus, nugrimzdęs į veiklą ir darbą, susilieja su aplinka ir kitaip patiria tikrovę. Taigi, darbas ne tik įprasmina žmogaus būtį, bet ir įgalina mąstantįjį, dirbantįjį kitaip patirti tikrovę.

Kaip laisvei pasmerkta būtybė, žmogus pats turi nuspręsti, kaip interpretuoti realybę. Jau minėtas egzistencializmo pradininkas, ontologas Heideggeris, gilinosi į vientisos būties problemą. Kitas šios (egzistencializmo) filosofijos doktrinos atstovas, Sartre'as, pateikė savo požiūrį į žmogaus būtį ir egzistencijos suvokimą. Filosofas buvo ateistas ir tikėjo, kad žmogus

visada turi pasirinkimo galimybę ir visada turi prisiimti atsakomybę už savo pasirinkimus. Egzistencialisto filosofo idėjos atsispindi ištraukoje. „Žmogus yra pasmerktas būti laisvas“, kadangi pats turi savarankiškai priimti sprendimus, bei atsakomybę už savo sprendimų padarinius. Anot Sartre'o, žmogus taip pat visada turi pasirinkimo galimybę, jis laisvas nuspręsti, kuom nori tikėti ir kaip nori suvokti, interpretuoti realybę: „žmogus pats šifruoja ženklus taip, kaip jam patinka“. Žmogus gali pasaulį suprasti tik kaip matomų ir nematomų, pažįstamų ir nepažįstamų daiktų ir reiškinių visumą, gali traktuoti pasaulį kaip įsivaizduotus rėmus, fantazijos padarinį, arba gali rinktis suvokti pasaulį kaip vientisą, glaudžiais ryšiais susijusią visumą. Taigi, žmogus, mąstanti būtybė, yra laisvas pasirinkti, kaip nori suvokti pasaulį.

Taigi, analizuojant pateiktus šaltinius duotos temos aspektu, galima padaryti keletą išvadų apie būti ir tai, kaip žmogus suvokia ir interpretuoja egzistenciją. Būti žmonės ilgą laiką traktavo per dualizmo prizmę, tačiau laikams keičiantis, kito ir požiūris į tikrovę. Vieni mano, kad egzistencija yra tai, kas apčiuopiama, suskaičiuojama ir pažįstama, kiti tiki, kad tikra tik tai, kas gimsta žmogaus galvoje (vaizduotės padariniai, rėmai). Tačiau yra ir tokių, kurie mano, kad realybė yra tarsi vientisas ryšys tarp vaizduotės ir materialaus pasaulio, kurį pažįstame empiriškai. Vientisumą ir sąsają su pasauliu galima patirti gėrintis menu arba susilieję su darbu. Tačiau, galų gale, žmogus tėra mąstanti būtybė, pasmerkta laisvei, kuri pati turi nuspręsti, kaip suvokti ir patirti tikrovę. (780 ž.)

Įvertinimas – aukštesnysis lygis: 18 taškų

KOMENTARAS

Kriterijus	Taškai	Surinkta taškų	Komentaras
Problemos (ginamos tezės) formulavimas	0–2	1	Problema (ginama tezė) suformuluota teiginio forma, tačiau formuluotė neišsiskiria savo originalumu, yra šabloniška.
Esė struktūra (įvadas, dėstymas)	0–4	4	Įėjimas į problemą nuoseklus, siejama su filosofijos istorija, rodomas bendras filosofijos istorijos išmanymas. Struktūra formali.
Filosofinių koncepcijų išmanymas ir gebėjimas jas interpretuoti, atsižvelgiant į suformuluotą problemą	0–4	4	Pateikiamos bent dvi nagrinėjamos temos požiūriu svarbiausios filosofinės koncepcijos (ar filosofijos kryptys), gebama jomis originaliai pasiremti, sprendžiant suformuluotą problemą, demonstruojamas platesnis filosofinis suvokimas, mąstymas, filosofinis žodynas.
Argumentavimo aiškumas ir originalumas	0–3	2	Formuluojami argumentai pateikiami atskirose pastraipose. Argumentuose pasitaiko nežymių klaidų. Dėstomos mintys yra originalios (analizuojama problema apžvelgiama iš įvairių filosofinių perspektyvų). Pasitaiko tuščiažodžiavimo, bet tai neiškreipia minties.
Išvadų formulavimas	0–2	2	Išvados išsamios ir logiškai išplaukia iš dėstymo pagrindinėje esė dalyje, jos suformuluotos glaustai ir aiškiai.

Šaltinių naudojimas	0–3	3	Rašant filosofinę esė, naudojamasi visais pateiktais šaltiniais, taisyklingai cituojama, interpretuojama.
Kalba	0–2	2	Filosofinė esė parašyta sklandžia kalba, nėra gramatinių, kalbos kultūros klaidų.
Iš viso	20	18	

Nr. 2

Retas atvejis, kai atsakymas į klausimą kas yra X?, toks pat sudėtingas, kaip ir kas nėra X? Remdamasi objektų skirtumais, išankstiniu žinojimu, net nesusimąščiusi, atsakyčiau, kas yra medis, karvė, akiniai ir atsakyčiau kas nėra medis, karvė, akiniai. Tačiau, kas yra pasaulis, ir kas pasaulis nėra, atsakyti sudėtinga. Intuityviai, bent retkarčiais jaučiame, ar esame jautę, kad pasaulis yra kažkas daugiau, tačiau susiduriame su dar vienu klausimu – kas tas kažkas? Pradedame svarstyti apie būtį ir nebūtį, o gal net pasitelkiame pagrindinį metafizikos klausimą: kodėl apskritai yra kažkas, o ne greičiau Niekas? Šis tyrinėjimas nėra kelias į atsakymą, o kelias į klausimą. Pažinti pasaulį – tai pažinti save. Šioje pažinimo kelionėje ypač svarbi vienatvė ir atsidavimas akimirkai. Taigi, šioje esė savo svarstymus pradėsiu nuo daiktų įvardinimo, vėliau įtrauksiu skirtingų filosofų požiūrius į tikrovę ir apibendrinsiu akcentuodama, mano nuomone, kas iš tiesų yra svarbu.

Pasaulis atsiskleidžia, kai esi atsidavęs akimirkai ir palikęs save kažkur už veiksmo, galbūt net šiek tiek pamiršęs save, savo kūną, problemas. Šį buvimo ir pasinėrimo fenomeną aptaria Heideggeris šaltinyje B, čia pastebime, kad sąmoningo susitelkimo akimirkos gali būti bevaisės pasaulio pažinimo procese, svarbesnis mūsų pačių buvimo pasinėrimas į darbą, t. y. veiksmą, kūrybą, pojūčius čia ir dabar. Juk, kai darome tai, kas patinka, kai kuriame, netenkame laiko nuovokos, pasineriame į procesą. Kai žvelgiame su meile, nematome ir negalvojame apie save, o šilumą, dėmesį skiriame kitam. Šiomis trumpomis akimirkomis atsiskleidžia pasaulis, o galbūt mes leidžiamės pasaulio patirčiai atsiskleisti. Prisiminkime žymiąją Einšteino citatą: „Kol manęs niekas neklausia, aš žinau, kas yra laikas. Bet, jeigu paklaustų, tikrai nežinočiau, ką atsakyti...“. Kaip ir su laiku, taip ir su pasauliu, jį patiriame, jaučiame, suvokiame skirtingai, abejojame ar neabejojame realumu. Dažnas fotografas pasakytų, kad žmogus nuotraukose atrodo geriau, kai nepozuoja, nes tuo metu esti akimirkoje, atsikrato įkyrios minties: „o kaip aš atrodau?“, ne veltui lietuvių fotografas Sutkus fotografiją apibūdina kaip žmogaus dvasios veidrodį. Būtent šiomis trumpomis akimirkomis ir pajaučiame kažką tikresnio, esančio virš kasdienybės. Pažinti, suvokti, patirti pasaulį padeda ir vienatvė.

Buvimui su savimi ir tuo pačiu buvimui su savo mintimis Steiner šaltinyje A pasitelkia meno kūrinio ir meno kūrinio stebėtojo pavyzdį: „Iš esmės paveikslas nieko nevaizduoja. Tačiau su tuo, kas ten yra, bemat esi vienas [...]“. Čia vienatvė, kaip pasaulio, savęs pažinimo būdas, priemonė stebėsenai, asmeniui svarbių klausimų kėlimui. Žmogus tyrinėjantis drobę tuo pačiu metu tyrinėja ir save, savo asmenines teigiamas ir neigiamas patirtis, savybes, artimą aplinką. Kartais sąmoningai kilę jausmai, mintys, gali būti (savi)analizės pradžia. Pasitelkiami retoriniai klausimai: „Kas ten yra? Drobė? Potėpiai? Spalvų dėmės?“ sąlygoja meno ryšį su nematomu pasauliu – jausmais, išgyvenimais, kurie saugomi, ar net slepiami nuo savęs, kitų. Šis nematomas pasaulis ir yra pasaulis už įsivaizduojamų rėmų, kuris pastebimas, kai esame daroje su savimi, vienatvėje, o rėmai nebeuždengia nuolatos kuriamo vidinio individo pasaulio, leidžia pamatyti ir sutvirtinti ryšį su savastimi. Menas, kaip ir kūryba, darbas, yra kupini ženklų, kuriuos šifruojame, suprantame savaip, interpretuojame.

Sartre šaltinyje C pastebi, kad egzistencialistas šifruos šiuos ženklus taip, kaip jam patinka, sukurs jiems savąją reikšmę. Sartre vienatvę mato kaip neišvengiamą, kiekvienas žmogus yra vienas, be pasiteisinimų, o tai lemia mūsų laisvę. Taigi, nors atsakyti į klausimą, kas pasaulis yra, sudėtinga, tačiau tyrinėdami save ir aplinką, pastebime, kad remiantis paveikslu pavyzdžiu, pasaulis (matomas ir nematomas, jaučiamas ir tik nujaučiamas) yra ir drobėje, ir už drobės rėmų, net jei rėmai ir įsivaizduojami, o paveikslas tėra abstrakcija.

Apibendrinama galiu teigti, kad žmogus priartės prie pasaulio pažinimo tik atsidavęs akimirksom, kai kūnas nebėra svarbiausia pasaulio pažinimo materija žmogui (menas, darbas, kūryba, jausmai ir pan.). Šiose akimirkose svarbi ir vienatvė, ryšio užmezgimas su savimi, laikas skirtas savirefleksijai. Pasaulis yra visuma, tyrinėjama per patirčių įvairumą, tad išorinio pasaulio pažinimas ir vidinio pasaulio pažinimas yra neatskiriami vienas nuo kito. (605 ž.)

Įvertinimas – aukštesnysis lygis: 18 taškų

KOMENTARAS

Kriterijus	Taškai	Surinkta taškų	Komentaras
Problemos (ginamos tezės) formulavimas	0–2	2	Problema (ginama tezė) suformuluota klausimo forma, išsiskiria originalumu, nėra šabloniška.
Esė struktūra (įvadas, dėstymas)	0–4	3	Įvade glaustai apibrėžiamas į analizuojamą problemą įvedantis kontekstas (1–2 sakiniai), suformuluojama problema, aptariama esė struktūra, tačiau pasitaiko nežymių klaidų, bet jos neiškreipia pagrindinės minties.
Filosofinių koncepcijų išmanymas ir gebėjimas jas interpretuoti, atsižvelgiant į suformuluotą problemą	0–4	3	Pateikiamos bent dvi nagrinėjamos temos požiūriu svarbiausios filosofinės koncepcijos (ar filosofijos kryptys), gebama jomis pasiremti, sprendžiant suformuluotą problemą.
Argumentavimo aiškumas ir originalumas	0–3	3	Formuluojami argumentai pateikiami atskirose pastraipose. Argumentai aiškūs, logiškai pagrįsti. Dėstomos mintys yra originalios (analizuojama problema apžvelgiama iš įvairių filosofinių perspektyvų).
Išvadų formulavimas	0–2	2	Išvados išsamios ir logiškai išplaukia iš dėstymo pagrindinėje esė dalyje, jos suformuluotos glaustai ir aiškiai.
Šaltinių naudojimas	0–3	3	Rašant filosofinę esė, naudojamasi visais pateiktais šaltiniais, taisyklingai cituojama, interpretuojama.
Kalba	0–2	2	Filosofinė esė parašyta sklandžia kalba, nėra gramatinių, kalbos kultūros klaidų.
Iš viso	20	18	